

J.nr. 23-11-000044

Ref.: M&E

Den 1. juli 2024

Sammenfattende redegørelse for miljøvurdering af ændringer til plantedækkebekendtgørelsen for planperioden 2024/2025

Bekendtgørelse om næringsstofreducerende tiltag og dyrkningsrelaterede tiltag i jordbruget (herafter plantedækkebekendtgørelsen) indeholder regler om det pligtige efterafgrødekrav, husdyrefterafgrødekravet og dyrkningsrelaterede tiltag.

Formålet med ordningerne for pligtige efterafgrøder og husdyrefterafgrøder er at reducere udvaskning af kvælstof fra landbrugsarealer til vandmiljøet. Yderligere skal husdyrefterafgrøder modvirke merudvaskningen af kvælstof fra organisk gødning i oplande til nitratfølsomme habitatnaturtyper i Natura 2000-områder og i kystvandoplande med indsatsbehov i henhold til Vandområdeplanerne 2021-2027 (VP III). Bekendtgørelsens forskellige krav indgår bl.a. i den danske implementering af nitratdirektivet og vandrammedirektivet.

Der udstedes en ny plantedækkebekendtgørelse for hver planperiode, der løber fra den 1. august til den 31. juli det efterfølgende år. Med bekendtgørelsen for planperioden 2024/2025 videreføres en stor del af de regler, der også gjaldt for planperioden 2023/2024 og for tidligere planperioder, men på enkelte områder forventes den eksisterende regulering ændret.

Landbrugsstyrelsen (LBST) har gennemført en miljøvurdering, som omfatter ændring af regler om krav om etablering af pligtige og husdyrefterafgrøder samt en ændret fordelingsnøgle til husdyrefterafgrødekravet. Der er ikke gennemført en miljøvurdering af ordningen om dyrkningsrelaterede tiltag, da der ikke er foretaget ændringer i denne ordning.

Ændringerne, der er omfattet af miljøvurderingen er følgende:

1. Ændret fordelingsnøgle til husdyrefterafgrødekravet
2. Ny omregningsfaktor for efterafgrødealternativet brak
3. Ny omregningsfaktor for efterafgrødealternativet tidligt såede vinterafgrøder
4. Ny omregningsfaktor for reduceret kvælstofkvote
5. Justering af kvotereduktion ved fleksible frister for kvælstoffikserende efterafgrødeblandinger
6. Forbud mod overlap af brak og § 3-arealer

Modellen for etablering af husdyrefterafgrøder blev ændret i hhv. 2021 og 2023, og der blev i den forbindelse gennemført miljøvurderinger af disse ændringer. Modellen ændres igen til planperioden 2024/2025, hvorfor denne miljøvurderes på ny. Det følger fortsat af modellen, at der samlet

set skal fordeles ca. 34.000 ha husdyrefterafgrøder på landsplan målrettet oplande til nitratfølsomme habitatnaturtyper i Natura 2000-områder og kystvandoplande med indsatsbehov. Størrelsen på kravet varierer for de enkelte oplande, og kravene genberegnes årligt på baggrund af seneste indberettede gødningsregnskabsdata.

Til planperioden 2024/2025 ændres fordelingen til nitratfølsomme habitatnaturtyper ikke. Derimod ændres i den resterende indsats op til de 34.000 ha, der ikke bliver fordelt til nitratfølsomme habitatnaturtyper og som derfor skal fordeles til kystvandoplande med et indsatsbehov fra VP III. Med plantedækkebekendtgørelsen for planperioden 2024/2025 opdateres husdyrefterafgrødekravene for de enkelte oplande som følge af opdateret beregning på baggrund af nyeste gødningsregnskabsdata i overensstemmelse med den ændrede model.

For andre ændringer blev det ved en screening efter § 10, jf. § 8, stk. 2, nr. 2, i lov om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM) (miljøvurderingsloven)¹ vurderet, at disse ikke kan få væsentlig indvirkning på miljøet, hvorfor disse ikke er nærmere miljøvurderet.

Det drejer sig om følgende ændringer:

1. Justering af kvotereduktion ved fleksible frister for efterafgrøder
2. Genindsættelse af forbud mod slæt på alternativet brak
3. Præcisering af gradueret gødningstildeling ved alternativet præcisionslandbrug
4. Ny angivelse af perioden for forbud mod omlægning af fodergræs
5. Sanktion af kravet om forårssået afgrøde efter alternativet brak
6. Henvielse til bestemmelser om erstatningsarealer
7. Udmøntning af gødningslovens § 11
8. Ændring af to koordinatbekendtgørelser om afgrænsning af oplande, som anvendes til beregning af husdyrefterafgrødekravet

Yderligere blev der i juni 2024 foretaget endnu en ændring af plantedækkebekendtgørelsen, som blev sendt i supplerende ekstern høring, idet arealer med efterafgrøder og visse alternativer til efterafgrøder blev undtaget for kravet om efterfølgende afgrøde, hvis arealerne indgår i projekter eller tilskudsordninger for permanent udtagning. Der er truffet en screeningsafgørelse² om, at ændringen ikke har væsentlig indvirkning på miljøet jf. § 10 i lov om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM) (miljøvurderingsloven)

Denne sammenfattende redegørelse indeholder en beskrivelse af, hvordan miljøhensyn er integreret i planen. Redegørelsen indeholder desuden en beskrivelse af alternativer til planen samt en overordnet beskrivelse af den besluttede overvågning af planens væsentlige miljøpåvirkninger.

¹ Lovbekendtgørelse nr. 4 af 3. januar 2023 om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM) <https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2023/4#P10>

² Screeningsafgørelsen kan findes på hjemmesiden <https://lbst.dk/landbrug/efterafgroeder-og-jordbearbejdning/ef-terafgroeder/pligtige-og-husdyrefterafgroeder#c86635>

1. Integration af miljøhensyn i planen eller programmet

De integrerede miljøhensyn er nedenfor i pkt. 1.1. beskrevet samlet for ændringen, der indgår i miljøvurderingen. Der henvises til miljørapporten for en uddybende beskrivelse af ordningens generelle miljøpåvirkning³.

1.1 Miljøpåvirkning af de påtænkte ændringer

Husdyrefterafgrødekravet bliver beregnet i to trin; en fordeling til nitratfølsomme habitatnaturtyper i Natura 2000-områder, samt en fordeling af den resterende indsats op til 34.000 ha husdyrefterafgrøder til kystvandoplande med et indsatsbehov jf. VPIII, som ikke blev fordelt i beregningens første trin. Der ændres kun ved fordelingen af den resterende indsats til kystvandoplande med et indsatsbehov. Ændringen betyder, at der ikke længere vægtes efter størrelsen på efterafgrødegrundarealet eller kvælstofindsatsbehovet i kystvandoplande. Hermed vægtes der udelukkende efter mængden af udbragt organisk gødning til kystvandoplande med et indsatsbehov. Ændringen indebærer de facto, at den resterende indsats fordeles mere fladt, og dermed også at kystvandoplande, der får høje krav fra målrettet kvælstofregulering, ikke vægtes tilsvarende højt i den resterende fordeling på husdyrefterafgrødekravet, da størrelsen på indsatsbehovet ikke længere indgår i beregningerne. En ændring af fordelingen vil samlet set have en positiv effekt på de fleste miljøforhold.

Brugen af brak påvirkes i høj grad af krav i anden regulering eller muligheden for at søge tilskud, og brak som alternativ til efterafgrøder forventes brugt i meget lille grad på trods af en bedre omregningsfaktor. Ændring af omregningsfaktor for braklagte arealer fra 1:1 til 1:2 (1 hektar brak erstatter 2 hektar efterafgrøder) vil generelt set have en neutral effekt på de fleste miljøforhold.

Omregningsfaktor for alternativet tidligt såede vinterafgrøder ændres fra 2:1 til 1,9:1, således at 1,9 hektar tidlig såning erstatter 1 hektar efterafgrøder. Landbrugsstyrelsen har bedt Aarhus Universitet genberegne omregningsfaktoren fastlagt i 2020 med decimaler, hvilket betyder, at genberegningen er foretaget på samme datasæt som anvendt ift. gældende omregningsfaktor, blot med anvendelse af én decimal på resultatet.

Brugen af alternativet tidlig såning varierer meget afhængig af vejret. Det forventes ikke, at en mindre justering af omregningsfaktoren til 1,9:1 (1,9 hektar tidlig såning svarer til én hektar efterafgrøder) mod tidligere 2:1, vil have større betydning for brugen af alternativet. Tidlig såning af vinterafgrøder medfører ofte en lettere forøget brug af pesticider, og tidlig såede vinterafgrøder kan have en både svagt positiv og svagt negativ effekt på flere miljøforhold.

På grund af en fejl i den hidtidige beregning sker der også en ændring til omregningsfaktoren for alternativet reduceret kvælstofkvote, som øges til 110 kg N/ha for bedrifter, der udbringer under 80 kg N/ha organisk gødning, og 175 kg N/ha for bedrifter, der udbringer over 80 kg N/ha organisk gødning (mod hhv. 93 og 150 kg N/ha tidligere). Hermed kan den samme kvotereduktion erstatte et mindre areal efterafgrøder, hvorfor ændringen vil have en svagt positiv effekt på de fleste miljøforhold.

³ Miljøvurderingen kan tilgås på høringsportalen: <https://hoeringsportalen.dk/Hearing/Details/68523>

Justering af kvotereduktion ved fleksible frister for kvælstoffikserende efterafgrødeblandinger foretages, da der ikke har været taget højde for en højere eftervirkning af de kvælstoffikserende efterafgrøder. Det medfører, at den beregnede kvotereduktion ved fleksible frister for alternativet er lidt lavere end ved de fleksible frister for efterafgrøder. I praksis har det ikke haft nogen betydning, da muligheden for sen etablering af kvælstoffikserende efterafgrøder hidtil ikke har været brugt. Ændringer vil være neutral.

Naturbeskyttelseslovens gødskningsforbud på § 3-arealer trådte i kraft i 2022, men plantedækkebekendtgørelsen blev ikke samtidig opdateret. Ændringen sker primært af hensyn til ensretning med målrettet kvælstofregulering, som blev justeret til 2023 af hensyn til støttebetingelser. Ændringen vil være neutral.

Generelt forventes de planlagte ændringer at have en samlet positiv indvirkning på kvælstofudvaskningen og vurderede miljøforhold; vand, luft og klima, jordbund, flora, fauna og biologisk mangfoldighed, befolkning og menneskers sundhed og materielle goder. Det vurderes ikke at være relevant at beskrive modvirkende foranstaltninger for disse justeringer.

1.2 Sammenfatning

Den planlagte ændring af fordelingen til husdyrefterafgrødekravet forventes samlet set at have en positiv effekt på de fleste miljøforhold. De tre nye omregningsfaktorer vil have forskelligrettede effekter afhængig af det miljøforhold, som vurderes. Generelt set vil ny omregningsfaktorer for brak have en neutral eller negativ effekt på de fleste miljøforhold, mens ny omregningsfaktor for tidlig såede vinterafgrøder kan have en både positiv og negativ effekt på flere miljøforhold (vand, befolkning og menneskers sundhed og flora, fauna og mangfoldighed). Omvendt vil ny omregningsfaktor for reduceret kvælstofkvote have en positiv effekt på de fleste miljøforhold. De to ændringer med justeret kvotereduktion ved sen etablering af kvælstoffikserende efterafgrøder og forbud mod overlap mellem brak og § 3-arealer vil samlet set være neutrale.

Landbrugsstyrelsen følger AU's igangværende effektforsøg for brak med henblik på en senere vurdering af, om ny resultater giver anledning til en revurdering af omregningsfaktoren for braklagte arealer.

2. Hvordan miljørapporten og de udtalelser, der er indkommet i offentlighedsfasen, er taget i betragtning

Miljørapporten har været i høring parallelt med høringen over udkast til plantedækkebekendtgørelsen for planperioden 2024/2025. Der er udarbejdet et særskilt høringsnotat til de hørings svar, der vedrører udkastet til bekendtgørelsen, og for en gennemgang af, hvordan disse er taget i betragtning, henvises der til dette høringsnotat⁴.

Der er til miljørapporten modtaget hørings svar med bemærkninger fra Bæredygtigt Landbrug. Landbrugsstyrelsen har nedenfor redegjort for, hvordan bemærkningerne i hørings svaret er taget i betragtning.

⁴ Høringsnotatet kan findes på høringsportalen: <https://hoeringsportalen.dk/Hearing/Details/68523>

Høringssvar fra Bæredygtigt Landbrug

Bæredygtigt Landbrug anfører bl.a. med henvisning til en præsentation fra Aarhus Universitet afholdt på Plantekongressen i januar 2023: ”Husdyrefterafgrøder er af særlig relevans for habitatområder, hvilket nødvendiggør anvendelsen af den mest aktuelle videnskabelige viden. Ifølge de seneste fund, som fremgår af vedlagte bilag 1 (”Udvaskning fra vintersæd kontra efterafgrøder, Analyse af måledata fra Landovervågningen”), er udvaskningen af kvælstof fra marker med efterafgrøder betydeligt større end marker med vinterafgrøder. Dette sker desuden på kritiske tidspunkter af året, hvilket kan have alvorlige konsekvenser for vandmiljøet. Den videnskabeligt dokumenterede sæsonmæssige variation understreger, at husdyrefterafgrøder kan være miljøskadelige, hvilket yderligere er belyst i føromtalte bilag. På grundlag af disse konstateringer står det klart, at den aktuelle bekendtgørelse er i konflikt med EU-lovgivningen og derfor er ugyldig. Det er vores indtrængende opfordring, at Landbrugsstyrelsen tilbagetrækker den nuværende bekendtgørelse og, inden en ny bekendtgørelse udstedes, udarbejder en opdateret miljørapport. Denne rapport bør detaljeret adressere problemerne vedrørende forårsudvaskning samt de sæsonmæssige variationer, for at sikre en lovmæssig og miljømæssig forsvarlig regulering”.

Landbrugsstyrelsens bemærkninger til Bæredygtigt Landbrugs høringssvar:

Landbrugsstyrelsen understreger, at ændringer til kvælstofreguleringen sker med udgangspunkt i seneste faglige vurderinger fra bl.a. Aarhus Universitet. Ift. bemærkninger fra Bæredygtigt Landbrug henviser Landbrugsstyrelsen til rapporten, som præsentationen fra januar 2023 tager udgangspunkt i, ’Vidensyntese om kvælstofudvaskning fra vintersæd kontra efterafgrøder’ fra december 2022⁵ udarbejdet af SEGES Innovation, Aarhus Universitet og Københavns Universitet. Det fremgår bl.a. af rapportens konklusion, at udvaskning fra 1 meters dybde fra korn efterfulgt af efterafgrøder generelt set er mindre end udvaskningen fra vintersæd sået til normal tid, samt at udvaskningen i forårsmånederne målt med sugeceller i 1 meters dybder er fundet at være mindre fra efterafgrøder end vinterkorn eller den samme fra efterafgrøder som for vinterkorn. Yderligere konkluderes, at målinger af nitratkoncentrationen i 2 meters dybde indtil videre ikke kan kvantificere betydningen af kvælstofoptagelse fra vintersæd under 1 meters dybde. Det fremgår også af konklusionen, at drænmålinger i Landsovervågningsoplandene indikerer, at udvaskningen gennem dræn i det tidlige forår kan være større for efterafgrøder end fra vintersæd, men datagrundlaget er relativt lille og fra forskellige marker og år samt desuden med stor variation i de målte koncentrationer. Endelig fremhæver rapporten behovet for yderligere undersøgelser bl.a. for at få et retvisende billede af forskellen i udvaskning fra vinterkorn og efterafgrøder på dræned lerjorde samt for bedre at kunne kvantificere forskellen i udvaskning på forskellige jordtyper, nedbørsregioner og i forskellige dyrkningsystemer.

Landbrugsstyrelsen fremhæver, at ændring af fordelingen for husdyrefterafgrøder følger af de ændrede vandområdeplaner, mens andre ændringer skyldes en opdatering af det faglige grundlag. Justeringer til omregningsfaktor for de frivillige alternativer til efterafgrøder er alle baseret på faglige vurderinger fra Aarhus Universitet. Alle faglige vurderinger foretaget af Aarhus Universitet som led i myndighedsbetjeningen er tilgængelige fra Aarhus Universitets hjemmeside.

Landbrugsstyrelsen henviser også til, at pligtige efterafgrøder og husdyrefterafgrøder er generel regulering, hvor det ikke er muligt at forudse, hvor der indenfor de tilladte rammer for reguleringen vil ske ændringer i erhvervets adfærd på konkrete arealer. I miljørapporten beskrives

⁵ https://www.landbrugsinfo.dk/-/media/landbrugsinfo/public/8/6/a/kvalstofudvaskning_efterafgrøder_vidensyntese.pdf

ændringernes indvirkning på forskellige miljøforhold på et overordnet niveau med udgangspunkt i, at der er tale om en landsdækkende påvirkning af disse forhold, og medtager derfor ikke en vurdering ift. udbredelsen eller den specifikke geografiske placering af virkemidlerne. Endvidere afhænger sammensætningen af erhvervets valg af de frivillige virkemidler bl.a. af sædskifte og vejrforhold og kan variere meget mellem år. Det kan eksempelvis ikke vurderes i hvilken grad, de påtænkte ændringer giver anledning til ændret adfærd lokalt ved brug af efterafgrøder og alternativer.

Endelig bemærker Landbrugsstyrelsen, at beregning af ny fordeling af husdyrefterafgrødekravet kommer landbrugerne til gode, da ændringen indebærer, at den resterende indsats til kystvandoplande, efter der er fordelt til oplande til nitratfølsomme habitatnaturtyper, fordeles mere fladt, og dermed også at kystvandoplande, der får høje krav fra målrettet regulering, ikke vægtes tilsvarende højt i den resterende fordeling på husdyrefterafgrødekravet. Ændringen indebærer, at størrelsen på indsatsbehovet samt efterafgrødegrundarealet ikke vægtes i beregningen, og at der omvendt vægtes efter anvendelsen af udbragt organisk gødning højere end tidligere. Der fordeles fortsat kun den resterende indsats til kystvandoplande med et indsatsbehov, men størrelsen på dette, indgår altså ikke længere i beregningen. Dokumentation for beregningen er tilgængelig på Landbrugsstyrelsens hjemmeside⁶.

Landbrugsstyrelsen er på denne baggrund ikke enig med Bæredygtigt Landbrug i, at bekendtgørelsen er i konflikt med EU-lovgivningen. Landbrugsstyrelsen finder heller ikke, at der er grundlag for at udarbejde en opdateret miljørapport.

Landbrugsstyrelsen mener derfor ikke, at bemærkningen fra Bæredygtigt Landbrug bør give anledning til justering af planen.

3. Hvorfor den godkendte eller vedtagne plan eller det godkendte eller vedtagne program er valgt på baggrund af de rimelige alternativer, der har været behandlet

3.1 Nul-alternativet

Et nul-alternativ til alle ændringer til bekendtgørelsen vil betyde, at de øvrige ændringer til reglerne for pligtige og husdyrefterafgrøder ikke gennemføres, samt at beregningen for husdyrefterafgrødekravet ikke ændres og derved en videreførelse af de nugældende regler i plantedækkebekendtgørelsen.

Ændring af beregningen for husdyrefterafgrødekravet i den nye plantedækkebekendtgørelse for planperioden 2024/2025 er dels påvirket af overgang til VP III og af en ændret fordelingsnøgle. Et nul-alternativ omfatter, at fordelingsnøglen ikke ændres. Med overgangen til nye vandområdeplaner som blev integreret i husdyrefterafgrøderne for 2024-2025, vil der dog ske større ændringer til husdyrefterafgrødekravet på landsplan ved overgangen til planperioden 2024/2025, uagtet om fordelingsnøglen ændres eller ej, da nul-alternativet for husdyrefterafgrøder knytter sig til de til enhver tid gældende vandområdeplaner.

⁶ <https://lbst.dk/landbrug/efterafgroeder-og-jordbearbejdning/efterafgroeder/pligtige-og-husdyrefterafgroeder>

3.2 Fravalgte alternativer

For denne miljøvurdering er alternativet til ændring af bekendtgørelsen at beholde beregningsmetoden for etablering af husdyrefterafgrøder, som de har været udformet i planperioden 2023/2024, dog beregnet på baggrund af nye vandområdeplaner samt ikke at inddrage de øvrige beskrevne ændringer.

Som konsekvens af overgangen til nye vandområdeplaner vil det betyde store ændringer til husdyrefterafgrødekravet uanset om fordelingsnøglen ændres eller ej.

3.3 Valg af planen

Det vurderes, at den valgte plan samlet set vil kunne gennemføres med positive eller neutrale miljømæssige konsekvenser til følge.

Landbrugsstyrelsen vurderer, at der i forbindelse med den offentlige høring af miljørapporten ikke er fremkommet bemærkninger, der giver anledning til justering eller ændring af planen til planperioden 2024/2025.

Henset til den sene offentliggørelse af bekendtgørelsen finder Landbrugsstyrelsen dog, at forbudet mod overlap af alternativet braklagte arealer og § 3-arealer ikke bør indføres med virkning fra planperioden 2024/2025. Landbrugsstyrelsen forventer, at medtage forbud mod overlap af brak og § 3-arealer fra planperioden 2025/2026. Landbrugsstyrelsen har efter de offentlige høringer af bekendtgørelsen foretaget nogle lovtekniske justeringer til bekendtgørelsen.

4. Hvordan myndigheden vil overvåge de væsentlige indvirkninger på miljøet af planen eller programmet

Det Nationale Overvågningsprogram for Vandmiljø og Natur (NOVANA), som startede i 1989, har til formål at tilvejebringe viden om natur- og miljøtilstanden i Danmark. Denne viden er en del af forvaltningsgrundlaget for den danske natur- og miljøpolitik og beslutningsgrundlaget for miljøpolitiske initiativer. Data fra programmet indgår også i dokumentationen af effekterne af forvaltningsmæssige initiativer på natur- og miljøområdet.

NOVANA er målrettet efter både 1) at skabe et nationalt overblik over natur- og miljøtilstanden i Danmark samt 2) at kunne give viden om konkrete områder og lokaliteter i Danmark til brug for udarbejdelse af de næste vand- og Natura 2000-planer samt havstrategi, herunder at vurdere effekterne af de første vand- og Natura 2000-planer, som følger af implementering af vandramme- og Natura 2000-direktiverne (dvs. habitat- og fuglebeskyttelsesdirektiverne).

Som en del af NOVANA programmet foretages en løbende kortlægning af alle forekomster af habitatnaturtyper inden for habitatområderne. Ved kortlægningen indsamles data til beskrivelse af udbredelse og tilstand for de enkelte habitatnaturtyper.

Denne kombination af nationalt overblik og konkret viden om specifikke områder opnås ved, at flere af delprogrammerne i NOVANA er tilrettelagt efter vandrammedirektivets principper ved en kombination af såkaldt kontrolovervågning og operationel overvågning. Kontrolovervågningen

beskriver den generelle tilstand og udvikling i miljøet og naturen på nationalt niveau. Operationel overvågning er til gengæld tilrettelagt til at beskrive tilstanden i konkrete områder og lokaliteter, som er i risiko for ikke at opfylde miljømålene i vand- og Natura 2000-planerne.

I NOVANA indgår også et program for landovervågning (LOOP). I dag indgår der seks landovervågningsoplande i LOOP, som er landbrugsdominerede vandløbsoplande med en størrelse på 5-15 km². I LOOP undersøges landbrugets gødningsanvendelse samt tab af næringsstoffer til vandmiljøet. Oplandene er udvalgt med henblik på at repræsentere variationer i jordtyper, klima og landbrugspraksis inden for landet, om end oplandene ikke nødvendigvis i alle forhold vil være fuldstændigt repræsentative for landet.

Der foretages årligt interviewundersøgelse om landbrugspraksis i de seks oplande, og i fem af oplandene udføres endvidere målinger af næringsstoftransport i samtlige dele af vandkredsløbet, herunder også i rodzonevandet og i det øverste grundvand. På baggrund af data fra LOOP kan udviklingen i landbruget følges tæt, og den rumlige nærhed mellem landbrugsdrift på dyrkningsfladen og overvågningssteder muliggør en bedre dokumentation af effekterne af ændringer i landbrugsregulering.

Det samlede NOVANA-program muliggør således en løbende overvågning af udviklingen i natur- og miljøtilstanden samt relationen til udviklingen i landbruget.

NOVANA-rapporteringen består af en række faglige delrapporter samt en sammenfattende beskrivelse af miljøets tilstand baseret på alle rapporter 'VANDMILJØ OG NATUR 2022 NOVANA. Tilstand og udvikling – faglig sammenfatning' ⁷. De faglige delrapporter for 2021 kan finde på Miljøstyrelsens hjemmeside⁸.

7

VANDMILJØ OG NATUR 2022. NOVANA. Tilstand og udvikling – faglig sammenfatning: https://dce.au.dk/fileadmin/dce.au.dk/Udgivelser/Videnskabelige_rapporter_500-599/SR594.pdf

⁸ <https://mst.dk/nyheder/2024/februar/novana-rapporter-om-naturens-tilstand-2022>